

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 3 • Güz/Autumn 2019

ISSN: 2651-463X

ETİĞİN DİJİTAL ETİĞE DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE

Şirvan ÖNCE

Marmara Üniversitesi
sirvanonce@gmail.com

ÖZET

Bilişim teknolojilerinin pek çok avantajının yanında dezavantajları da tartışılmaktadır. Yaşam neredeyse her alanda dijital ortama kaymaya başlamış durumda. İnsanlar teknolojik cihazlar olmaksızın basit etkinlikleri dahi yapamaz haldeler. Çevrimiçi yaşamda karşılaşılan ortamlar yeni etik anlayışları zorunlu kılmaktadır. Henüz adetleri ve gelenekleri tam oturmadığından çevrimiçi yaşamda uzlaşılmış evrensel bir hukuk da oluşmuş değil. Ayrıca töre ve hukukun dışında kalan çok geniş bir yaşam pratiğinde etik rehberliğe acil ihtiyaç duyulduğuna dair çok sayıda araştırma mevcuttur. Dijital etik, her türlü iş ve eylemlerin çevrimiçi ortama bağlı olarak ortaya çıkan ahlaki paradoksların ve etik sorunların geleneksel etik terminolojiden yararlanarak ve yeni etik kavramlar tanımlayarak ele alınmasını, mümkünse çözüm önerilmesini ifade eder. İletişim ve medyadan bilim ve teknolojiye, kimlik ve cinsiyetten mahremiyet ve yönetime kadar büyük bir kısmı yeni olan, çok geniş bir alanda çeşitli ve derin tartışmalar içerir. Robot, siborg, yapay zeka, sahte/anomim/parodi hesaplar, biyonik gibi yapay yaşam özneleri siber yaşam uzamları, onların özgür irade ve sorumluluklarını tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Fakat tüm bunlar, tek bir makalede ele alınamayacak kadar geniş konulardır. Üstelik dijital etiğin sınırları hala belirsizdir. Dijital etiğin mahremiyet ekseninde tartışılması bir tür indirgemedir; dijital öznelerin eylemlerine rehberlik etmekten uzak ve yetersizdir. Bu makalenin amacı, dijital etik tartışmalarını “yan etkiler yaklaşımı” açısından tasvir etmektir. Dijitalleşme ile fiziki yaşamın olay ve olgularının çevrimiçi yaşamın bir parçası olmaya başlaması ile ortaya çıkan etik kavramının dijitalleşme imkanı tartışılmaktadır. Fiziki dünyaya özel olarak inşa edilmiş etik terminolojinin sanal bir dünya olan çevrimiçi yaşamdaki geçerliliği, dijital gözetimin etik boyutuna dair tartışmalar da makalenin içerisinde yer almaktadır. Sonuç olarak çevrimiçindeki pek çok şey, reel dünyanın sanallaştırılarak çevrimiçine aktarılmasıyla oluştuğundan reel dünyadaki etik, çevrimiçi etiğe dönüştürülebilir. Fakat üç boyutlu evrenden iki boyutlu siber uzaya geçerken yaşanan boyut indirgemesi, etik için hem fırsat hem de handikap oluşturur. Fırsatlar, çevrimiçinde yaşayan dijital ajanlar için etiğin yeni bir dönüşümüne izin verir. Böylece etik, dijital etiğe dönüşerek çevrimiçi rehberlik işlevi icra edebilir.

Anahtar Sözcükler: Etik, Dijitalleşme, Dijital Etik, Çevrimiçi Yaşam.

ON THE TRANSFORMATION OF ETHICS TO DIGITAL ETHICS

ABSTRACT

Besides many advantages of information technologies, their disadvantages are also discussed. Life began to shift to digital environment in almost every field. People cannot even do simple activities without technological devices. The environments encountered in online life require new ethical insights. Since the customs and traditions are not yet fully established, a consensus universal law has not been created in online life. In addition, there is a great deal of research on the need for ethical guidance in a wide range of life practices outside of law and morals. Digital ethics refers to the handling of moral paradoxes and ethical problems that arise due to the online environment of all kinds of business and actions, by taking advantage of traditional ethical terminology and by defining new ethical concepts, and to propose solutions if possible. It includes a wide range of diverse and deep discussions, from communication and media to science and technology, from identity and gender to privacy and governance, in a wide range of areas. Cyber life spaces of digital subjects such as robot, cyborg, artificial intelligence, fake-anonymous-parody account, bionics make it necessary to discuss their free will and responsibilities. But all these are too broad to be addressed in a single article. Moreover, the limits of digital ethics are still uncertain. Discussing digital ethics in the privacy axis is a kind of reduction. It is insufficient and outlandish to guide the actions of digital subjects. The purpose of this article is to describe digital ethics discussions in terms of the “side effects approach”. Digitalization and the possibility of digitalization of the concept of ethics that arises when the events and phenomena of physical life become a part of online life will be discussed. As a result, ethics in the real world can be transformed into online ethics, as many things online are created by virtualizing and transferring the real world online. However, the reduction of dimensions experienced when moving from the three-dimensional universe to two-dimensional cyberspace creates both an opportunity and a handicap for ethics. Opportunities allow a new transformation of ethics for online digital agents. Thus, ethics can turn into digital ethics and perform online guidance.

Keywords: *Ethics, Digitalization, Digital Ethics, Online Life.*

1. Giriş

Felsefenin başlangıcından beri tartışılan “etik” kavramı hala sorgulanmaya devam etmektedir fakat günümüzde bu tartışmanın yönü artık çevrimiçi dünyaya kaymıştır. Etik kavramının tartışılmasındaki asıl amaç, esasında kurallar koymak değil,

etik tercihi evrensel normlar üzerine oturtmaktır. “Bir felsefe disiplini olarak etiğin işlevi, yeni bir ahlak geliştirmek, normlar koymak ya da bu normlara uyulmasını sağlamak değildir. Etik, olması gerekeni açıklar ve bu bağlamda ahlaki ilişkiler üzerine doğrulanabilir bilgiler ortaya koyar ya da koyması beklenir” (Canbay, 2001: 126). Özellikle sosyal medya gibi çeşitli çevrimiçi platformların gelişimi ile bu çevrimiçi ortamlarda sosyal ilişkiler ortaya çıkmıştır. Gerçek toplumsal yaşamda olduğu gibi, çevrimiçi yaşamda da çeşitli etik problemler baş göstermiştir. İlerleyen teknolojinin sunduğu veriyi depolama, veriye kolay ulaşma olanakları ve en önemlisi “büyük veri” ile yapılabilecekler düşünüldüğünde geleneksel etik normların çevrimiçindeki etik ihtiyacını karşılayabileceğini söylemek mümkün değildir.

Son yirmi yılda çevrimiçi ortamlardaki sosyal hareketlilik artmıştır. Kullanıcılar, çoklu sosyal medya hesaplarına, birden fazla akıllı telefonda, bilgisayar ya da tablet benzeri internete bağlanabilen araçlar bulunmaktadır. Durum böyle iken çevrimiçi dünyanın dinamikleri ile fiziki dünyanın dinamiklerinin farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Geçmişten bu yana tartışılan geleneksel etik kuramları ise gerçek yaşam sorunlarına çözüm getirmeye yöneliktir; dijital dünyanın her gün gelişen ve değişen niteliklerine yetişemez hale gelmiştir. Dolayısıyla gelişen ve sürekli değişim gösteren dijital dünya için yeni dijital etik kavramlarının tartışılması, dijital devşirilebilecek ya da farklı çözümler sunabilecek etik uygulamalarının evrensel boyuta ulaşma imkanının sorgulanması gerekmektedir.

Çevrimiçi dünyada yapılan her türlü aktivite iz bırakmaktadır. Bu iz sadece dijital iz olarak değil, çevrimiçi dünyadaki iletişimin karşılıklı olarak insanların birbirleri üzerinde bıraktığı etki olarak da değerlendirilmelidir. Bu noktada “dijital dünyaya adım attıktan sonra insanların fiziki dünyadaki sorumlulukları bir anda yok mu oluyor ya da mahremiyet kavramının buradaki anlamı farklılaşıyor mu?” gibi daha pek çok soru dijital etik çerçevesinin içinde net yanıtlarını beklemektedir. Kişisel verilerin ne zaman hangi şartlar altında kamu bilgisine sunulması gerekir? Unutulma hakkı kişisel bir temel hak olarak ele alınabilir mi gibi sorular daha da önem kazanmaktadır. Yukarıdaki hipotezlerden yola çıkılarak dijital dünyadaki etik problemlere, geleneksel etik teoriler de incelenerek yeni bir etik terminoloji ve çevrimiçi dünyadaki etik sorunlar hakkında farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı dijitalleşen dünyanın getirdiği avantajların yanı sıra henüz çözüme kavuşturulamaması dolayısıyla ortaya çıkan dezavantajları etik kavramı çerçevesinde değerlendirmektir.

2. Dijitalleşme Süreci ve Evreleri

Bugün yaşadığımız teknoloji deneyimi, bir diğer deyişle bilişim devrimi, insanlara büyük faydalar sağladığı gibi bütün insanlığı büyük bir kaosa sürükleyebilecek

yetkinliğe de sahiptir. Bu noktada dijitalleşen yaşamın tartışılmayı hak eden pek çok yanından bahsedilebilir. Ancak bu tartışmalardan önce insanlığın hem zehri hem de panzehri olabilecek potansiyele sahip dijitalleşme sürecine değinmek gerekmektedir. Dijitalleşme, dijital etiği kavramak ve tasvir edebilmek için zorunlu uğraklardan biridir ve “farklı evreleri tespit edilmiş bir süreçtir” (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 204). 1990’lı yılların sonunda itibaren gelişen ve tüm insanlığın hayatında yer almaya başlayan dijitalleşme (sayısallaşma) ile pek çok şey değişmiştir. Bu değişimlerin sağladığı avantajlar olduğu gibi elbette çeşitli dezavantajları da olmuştur. Kişisel ve toplumsal etkinlikler, dijitalleşme sürecinde ya dijitalleşmekte ya da dijitalleştirilmektedir. Bilgisayar teknolojilerinden önceki dönemlerde kağıt, kalem, adres defterleri, takvim, gazete gibi her birinin işlevi ayrı olan araçlarla hayatımızı devam ettiren dijitalleşme (sayısallaşma) süreciyle birlikte artık her tür veri, enformasyon ve bilgi, 0 ve 1’ler inşa edilmiş siber uzayda, akıllı cihazlar içinde yeniden üretilmektedir. Artık toplumsal ritüellerden iş yapma tarzlarına, bireysel alışkanlıklardan kültürel formlara kadar neredeyse her türlü etkinlik, çevrimiçi (online) dünyaya taşınarak dijitalize olmaktadır.

Gartner’ın IT Sözlüğüne göre dijitalleşme, analogdan dijitale geçiş sürecidir; bir iş modelini değiştirmek ve yeni gelir ve değer üretme fırsatları sağlamak için dijital teknolojilerin kullanılmasıdır (Yankın, 2013). Buna göre dijitalleşme, bir işe geçme sürecini ifade eder. Dijital teknolojiler ise iş operasyonlarını dönüştürmek için kullanılan bilgi teknolojilerine gönderme yapar. Dijitalleşme ile değişen ya da gelişen alan sadece iş dünyası değildir, bir topluluğun iş yapış şekilleri, kültürel alışkanlıkları, aile içi ilişkileri ve bireysel alışkanlıkları da değişir. Bir ekranın içine sığan her türlü bilgi, iletişim, iş ya da ilişki, sayısal bir imge olma yoluna girmiştir. Analog bilgiyi bilgisayarların okuyabileceği hale getirme süreci olan dijitalleşme (sayısallaştırma) analog bilginin bilgisayarların okuyabileceği 0 ve 1’den oluşan ikili (binary) koda dönüştürülür. Dijitalin analoga göre avantajları oldukça açıktır:

“Analog dönemde yıllar alan bilgi toplama ve analiz etme işleri artık günler içinde ya da daha kısa bir zaman diliminde yapılabilmektedir. Dijitalize edilen bilgi, daha kolay ve daha ucuz saklanabilir, işlenebilir” (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 203).

İnternet teknolojileri, dijitalleşmeyi hızlandırmış ve artırmıştır. Özellikle 1990’ların başında internet denen sihirli ağlara bağlananların sayısı artmıştır. Günümüzde bilgisayar teknolojileri artık sadece okullarda, işyerlerinde veya bilimsel çalışmaların yapıldığı alanlarda kullanılan bir teknoloji olmaktan çıkıp evlere girmeye başlamıştır.

Dijitalleşme sürecini de bu teknolojik yayılım hızlandırmıştır. Daha önceki dönemlerde, kısıtlı alanlarda kullanılan ve günlük hayatı kuşatmamış bir teknolojinin elbette ki bugünkü kadar güçlü etkisinden söz etmek mümkün olmamıştır.

2.1 Dijital Dönüşümün Evreleri

Schnapp ve Presner, **Digital Humanities Manifesto 2.0** adlı eserlerinde, dijital beşeri bilim çalışmalarını ele almışlar ve dijital devrimin birinci ve ikinci dalgasını tanımlamışlardır. Schnapp ve Presner'e göre birinci dijital dalga, 500 yıl boyunca kademeli olarak kodlanan bilimsel iletişim dünyasını çoğaltmıştır. Şimdi dijital teknolojilere has özelliklerinin özü haline gelen yeni hibrit iletişim modellerine evrilen bir gelecek şekillenmektedir (Schnapp ve Presner, 2009: 2). Evreler şöyle tanımlanır:

- **Birinci evre:** 1990'ların sonu ile 2000'lerin başında geniş ölçekli dijitalleştirme projeleriyle ve teknik ekipmanların kurulmasıyla başlamıştır. Dar anlamıyla sistem sınıflandırmaları, işaretleme, metin çözümleme, akademik editörlük vb. alanlarda yoğunlaşır (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 204).
- **İkinci evre:** Çoktan girdiğimiz dijital dönüşümün ikinci evresi, tümüyle yeni, disiplinlerarası bir paradigma, yondeşik alanlar, hibrit metodolojiler hatta baskı kültürüyle sınırlandırılmayan ya da onlardan türetilmeyen yeni yayıncılık modelleri sunar. İkinci dalga, dijital beşeri bilimler yönünde devam eder (Işıklı ve Küçükvardar, 2016: 204).
- **Üçüncü evre:** D. M. Berry, **The Computational Turn: Thinking About the Digital Humanities** adlı eserinde dijital dönüşümün üçüncü evresini hesaplamalı dönüşüm olarak önerir (Berry, 2011: 12).

Tüm dijital dönüşüm tahminlerinde ortak bir nokta vardır: değişim. Dijitalleşme her zamankinden daha fazla fırsat yaratmakta ancak aynı zamanda değişimi kucaklamak için yeni bir zihniyet ve hazırlık gerektirmektedir (AURIGA, 2016).

3. Etiğin Dijital Etiğe Dönüşümü Sorunu

Oxford Sözlüğü etiği, "bir insanın davranışını veya bir faaliyetin yürütülmesini yöneten ahlaki ilkeler" olarak tanımlar. Dijital etik ise insan yaşamının neredeyse tamamının aktarıldığı çevrimiçi ortamlardaki davranışlar ve yaşama biçimleri için geleneksel etiğin kural, ilke ve değerlerinin artık geçerli olamayacağını, bunun yanı sıra yeni etik terim ve ilkelere gereksinim duyulduğunu işaret etmektedir. Tanımı da sınırları da çetrefilli olan bir konuyu çevrimiçine uyarlamaya çalışmak da tanımlamalar açısından bir sorun ve çeşitli ikilemler teşkil etmektedir.

Dijital etik, çevrimiçi yaşamda ortaya çıkan insan davranışlarının tanımlanmasını ve bu davranışlara belirli bir ahlaki çerçeve çizilmesini açıklar. Çevrimiçi dünyaya

kullanıcı olarak giriş yapan kullanıcı, burada nasıl davranmalıdır? Fiziki hayatta yapamadığı gizlenerek birilerini gözetleme (stalklama) davranışını çevrimiçi ortamda yapması etik çerçeve içinde değerlendirmeye alınabilir mi? Çevrimiçi ortamda yapılan stalklama geleneksel etik kuralları ile açıklanamadığı için bu durum dijital bir etik ikilem yaratmaktadır. Çevrimiçi ortamın bilgisini taşıyan bireyin, kurum ya da kuruluşların bu ortamda gereğinden fazla ya da bilgisini taşıdığı karşı tarafın izninden bağımsız olarak kullanılması etik bir ikilem yaratır. Örneğin çevrimiçi ortamın pek çok bilgisine sahip bir hacker'ın özel bilgilerine erişmek istediği bir kişi ya da kurumun karşısında nasıl davranması gerektiği konusu dijital etiğin konusudur. Bu ve bunun gibi dijital ortamda karşılaşılan pek çok davranış için geleneksel etik kurallarının dijitalize edilmesi ya da yeni dijital etik normalalarının araştırılması gerekmektedir.

4. Dijital Etik Terminolojisi İnşa Etmek

Dijitalleşmenin getirdiği değişim ve dönüşümler yeni etik kuralları da zorunlu kılmaktadır. Geleneksel etik kuralları çoğu zaman dijital dünyadaki etiğin boyutlarını karşılayamamaktadır. Çevrimiçi dünya çoğu zaman, fiziki dünyada olduğundan daha farklı sorumluluklar ve etik değerler taşımaktadır. Geçmişten bugüne pek çok filozof etik kavramının çerçevesini çizmeye çalışmıştır. “Eski Yunan dünyası bugünkü anlamında etik ile ilk kez Sokrates’in diyalektik felsefesinde karşılaşmıştır” (Kadalkal, 2019: 14). Sokrates’in yanı sıra Epikuros, Platon, Augustinus, Hobbes, Rousseau, Spinoza, Nietzsche, Hume, Kant, Aristoteles, Stuart Mill gibi pek çok filozof etik nosyonunu pek çok farklı yönden ele almıştır. Hepsinde de özne ile eylem arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır:

“Etik tarihine baktığımızda, filozofların genellikle eyleme ağırlık verdiklerini görürüz. Kant ise eylemin arkasındaki ilkeye bakar. Ona göre yapıcı birbirinin aynısı olan iki eylem her zaman bulunabilir. Ama bu iki eylem dayandıkları ilke bakımından taban tabana zıt olabilir ve bu ilkelerin birbirine zıt olduğu dışarıdan bakınca fark edilemez. Dolayısıyla eylemlerin değeri söz konusu olduğunda bir başka öğeye, Kant'ın deyimiyle, eylemin arkasında duran istemeye ağırlık vermek gerekir” (Kılıç, 2015: 94).

Aydınlanma Çağı filozofu olan Immanuel Kant'ın etik anlayışında “en yüksek iyi” ve “ödev” kavramı ön plana çıkmaktadır. “Eski çağdan beri neyin iyi neyin kötü olduğu etik alanında tartışılmalıdır. Pozitif bir değer olarak görülen ‘iyi’ kavramı, Kant'ın etiğinde de önemli bir yere sahiptir. İyi ve kötü, kişinin eylemleriyle ilgisinde kullanılan ana kavramlardır” (Kılıç, 2015: 94). John Stuart Mill ise etik nosyonunu “fayda” kavramı üzerinden açıklamaktadır. Kişinin bir seçim yapmak durumunda kaldığında, gideceği yola karar verme aşamasında karşılaştığı sorun, seçim yapmanın

zorluğu ile ilgilidir:

“Seçim yapmanın insan için zorlu bir süreç haline gelmesinin temel nedeni, seçim yapmanın doğasında bulunan doğru ile yanlış, iyi ile kötü arasında bir karar verme sürecini barındırmasıdır. Bu sürecin içerisine doğru, yanlış, iyi ve kötü kavramları girdiğinde ise, bu süreç bizi, ahlâk alanının faili, etik teorilerin muhatabı yapmaktadır. Zira düşünce tarihi boyunca ortaya atılmış bütün etik teorilerin temel amacı, alternatif eylemler arasında karar vermek durumunda kalan bireylere seçim yapma noktasında, bir başka ifadeyle iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış birbirinden ayırt etmeyi sağlayacak bir ölçüt tayin etmek ve bireylerin bu ölçüte dayanarak yaptıkları seçimlerin doğruluğunu gerekçelendirerek yaptıkları seçimler konusunda vicdanen rahat hissetmelerini sağlamaktır” (Aydın, 2013: 144).

Mill için etik karar verme aşamasında dikkate alınması gereken bu ölçüt faydacılıktır. Mill, **Faydacılık** adlı eserinde faydayı etik ve siyasetin standardı olarak kabul etmiştir (Mill, 2018: 34). Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak bazı geleneksel etik teoriler, dijital etik ikilemleri çözmek için dönüştürülerek kullanılabilir. Bu aynı zamanda dijital etik terminolojisi inşa sürecinin de bir parçasıdır. Dijital etik olgusunu tanımlarken geleneksel etik düşüncesindeki bazı araçlarından yararlanılabilir; bazı geleneksel etik teoriler, siber uzaydaki eylemlere rehberlik etmek için elverişlidir. Rousseau’nun etik anlayışına göre insanın doğası iyidir fakat kültür ve medeniyet gibi faktörler geliştikçe insanın doğası bozulmuş ve kötülük egemenlik alanını genişletmiştir. Teknoloji, bir kültür unsurudur. Artan teknoloji, daha gelişmiş bir medeniyet anlamına gelir ki bu durumda teknolojinin insan doğasına dair yıkım sürecini tetiklemesini bekleyebiliriz. Bu yıkım uç noktada, tüm insani ve toplumsal değerlerin çürüdüğü bir distopik gelecek korkusuna da yol açmış haldedir.

Toplumsal değerlerin çökmesi olgusundan bahseden diğer bir düşünür ise Friedrich Wilhelm Nietzsche’dir. Nietzsche “decadence (dekadans)” kavramını kullanarak yozlaşmış kültür ve insanı tanımlamaktadır. Latince çözüme, bozulma, zayıflama anlamına gelen “decadere” fiilinden türetilen “décadence” terimi, çürüme veya ahlaki çöküntü anlamına gelir. Decadance sözcüğü ilk kez Montesquieu tarafından Antik Roma’nın çöküş nedenlerini ortaya koymak için kullanılmıştır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa’da da benzer kültürel yozlaşma ve çözüme eğilimlerinin ortaya çıktığını vurgulamak için dönemin muhalif grupları tarafından güncel koşullara vurgu yapmak amacıyla “decadance” terimi kullanılmaya başlamıştır:

“Kavram, 18. yüzyılda başlangıçta var olduğu düşünülen erdemlerin yavaş yavaş yok olmaya başlamasını, sanat alanında ise geç Roma dönemi sanat ve edebiyat yapıtlarını

tanımlamak üzere kullanılmıştır” (Toprak, 2007: 83).

Nietzsche, yaşadığı 19. yüzyılı “dekadan” çağı olarak eleştirir. Bu eleştiri, yaşamı göz ardı eden, yaşama hayır diyen ve akış halindeki kozmosun doğal değerini göremeyen her türlü anlayışa yöneltmiştir (Akdeniz, 2013: 113). Doğal yaşamı baskılayan, gölgede bırakan, onu taklit eden ve yeniden üreten hatta sanallaştıran teknolojik çağın da bir tür **dijital decadance**’a maruz kaldığını görebiliriz. Etik davranışların çevrimiçi dünyada yapay bir olguya dönüşmemesi ve insanlara dijital dünyadaki davranışlarında bir “çöküş” yaşatmaması için dijital etik değerler, etik felsefesi göz ardı edilmeden ve çağın hızına ayak uydurularak tartışılmalıdır.

Rousseau özellikle **Bilim ve Sanatlar Üzerine Nutuk** adlı eserinde aslında bilimin, bilginin ve kültürün en sonunda bir köleliğe ve ahlaksızlığa dönüştüğünü söyler. Bilimi tehlikeli bir silah olarak nitelendiren Rousseau insan bilgisine hesapsızca verilen değeri anlamsız bulur.

“İlim, edebiyat ve sanatlar insanları bağlayan zincirleri çiçeklerle örter; hür yaşamak için doğmuş görünen insanların damarlarında taşıdıkları hürriyet duygusunu söndürür; onlara kölelik hayatını sevdiren, onları medeni milletler dediğimiz küteler haline sokar” (Rousseau, 1989: 13).

Toplum Sözleşmesi adlı eserinde ise “İnsan özgür doğar ama her yerde zincire vurulmuştur” (2006: 4) diyen Rousseau sanat, edebiyat ve bilim kavramlarına negatif bir atıfta bulunmuştur. Bilim ve sanata bağlı gelişmelerin insan ahlakını bozduğunu iddia etmiştir. Rousseau’nun bilim ve sanata yaptığı bu atf bugün teknoloji kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde teknolojik gelişmelerin insan doğasına zarar verdiği ve onu kötüleştirdiği, dolayısıyla teknolojinin yan etkilerinin bu anlamda büyük olacağı söylenebilir. Teknoloji yardımı ile daha fazla bilgi elde eden insan, bunu kötü rekabet ve kendi cinsine karşı saldırı amaçlı kullanır mı? Ya da teknolojik gelişmeler aslında eşitlik ve özgürlük vaadiyle gelerek insanlar arasındaki eşitsizliği derinleştirmekte midir? İnsanlığın teknoloji ile kaydettiği ilerlemeler, geçmişe, geleceğe, şimdiye, Tanrı’ya, evrene dair edindiği bilgiler etik çerçeveden bakıldığında insan doğasını kötüleştirecek mi? Yoksa dünyanın ve insanın ortak iyiliği için yarar mı sağlayacak? Tüm bu sorular aslında Rousseau’nun zamanında vardığı kanıların günümüzde teknolojik gelişmelere uyarlanmış haliyle sorularak dijital dünyanın etik birtakım ilkelerini belirlemede yardımcı olabilir.

Suri Ratnapala, **Moral Capital And Commercial** adlı eserinde etik kuralların ne

şekilde toplum tarafından kabul edildiğine dair Hume'un etik ile alakalı düşüncelerine yer vermiştir. Buna göre adalet kuralları, dil, para birimi gibi geleneksel şeyler yavaş yavaş ortaya çıkar ve yine aynı şekilde ilerler. Bunun yanı sıra evren fiziki ve kültürel anlamlarda sürekli gelişen bir süreç olduğu için gelecekteki ahlaki yargıların getirebileceği durumlar öngörülemezdir. Bazı durumlar nadiren ortaya çıkabilir ve bu durumlar yerleşik ahlaki kodlar ve davranış kuralları tarafından karşılanamaz.

“[İ]nsan medeni yaşamın bağlı olduğu en önemli ahlaki davranış kurallarını sezgisel olarak kavrar. Bu ahlaki kurallar, kurucu oldukları için medeniyetten ayrılamazlar” (Ratnapala, 2003).

Tarih öncesi yasama otoritesinin kendiliğinden, davranışların tesadüflerinden oluştuğu kabul edilebilir. Bir kural kristalleşmeye başladığında, ona olan güven artar ve genel sosyal yapının bir parçası olarak istikrar kazanmasına neden olur. Bir kuralın doğuşu bireylerin davranışında olmasına rağmen, toplum üyelerinin kuralı net bir şekilde ifade etmeleri biraz zaman alabilir. Toplum geliştikçe, ahlaki ve yasal kurallar stoku da gelişir (Ratnapala, 2003).

Hume'un etik anlayışı, kendiliğinden oluşan değerler olarak yorumlanmıştır. Teknolojinin hızla geliştiği ve her an yeni durumların ortaya çıktığını göz önünde bulundurursak etik kuralların oluşması için uzun bir sürenin geçmesinin gerekmediği görülebilir. Hız çağında bu kadar yavaş oluşan etik değerler ile dijital etiğin belirlenmesi ve de evrenselleştirilmesi mümkün olmayacaktır. Bilişim çağının tüm kullanıcılar için geçerli yeni dijital etik norm ve değerlere duyduğu ihtiyaç acildir. Binlerce yıldır insan yaşamının amacının ne olabileceğini açıklamaya çalışan bu geleneksel etik anlayışları, siber ajanların dijital eylemlerini tasvir etmekte ve onlara rehberlik etmekte yeteneksizleştiği aşikârdır. Geleneksel etik değerler, dijital kültürü kuşatmakta acizdir; yeni dijital değerler ve dijital etik normlara ihtiyaç vardır. Dijital etik teori, etik eksikliğin giderilmesine bağlı bir gelişme olacak.

5. Dijital Etik Terminoloji Tartışmaları

İnternet teknolojilerinin beraberinde getirdiği dijital etik konusu bakir bir alan olarak tartışılmayı bekliyor. Çevrimiçi ortamda bireyin davranışlarının niteliklerini belirlemek adına bir ölçüt misyonu yüklenen bu kavram, internet etiği, dijital etik, robot etiği ya da siber etik gibi pek çok isim altında ya da bu isimlerle ilişkili bir bağlamda tartışılmaktadır. Bazı uzmanlar, internet etiği ile siber etiğin aynı anlamlarda kullanıldığını belirtmektedir. Öyle ki siber etik, siber uzayda ahlak ve ahlaksızlığı belirleyen, ifade ve fikri mülkiyet haklarının ve mahremiyetin korunmasını sağlayan

standartlar sistemidir (Ramadhan vd., 2011: 84). İnternet etiği ise bazı kaynaklarda şöyle tanımlanmaktadır:

“İnternet üzerinde iletişimde bulunurken kabul edilebilir ya da edilemez davranışları belirleyen kurallara [denir]. Bu kurallar, internet kullanımında diğer insanların haklarına saygılı olmak için ne yapılıp ne yapılamayacağı ile ilgilidir” (Ercan, 2009).

Bu kişilere göre internet etiğinin amacı, kişilerin yüz yüze iletişimde birbirlerine gösterdikleri saygı ve anlayışın, siber ortam da gösterilmesini sağlamaktır. Dijital medya etiği ve bilişim etiğini birbirinin yerine kullanan Capurro’ya göre dijital etik, dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı tanıma sahiptir. Geniş anlamda, dijital iletişim teknolojilerinin toplum ve çevre üzerindeki etkisi ile ilgilenmektedir. Daha dar anlamda ise bilişim etiği (veya dijital medya etiği), internetle ilgili etik soruları ve cep telefonları ve navigasyon hizmetleri gibi internet üzerinden çalışan bilgi ve iletişim ortamlarını ele almaktadır. Gizlilik, aşırı bilgi yüklemesi, internet bağımlılığı, dijital uçurum, gözetim ve robotik gibi konular bugün özellikle kültürlerarası bir bakış açısıyla ele alınmaktadır (Capurro, 2009).

Dijital etik bir üst kavram olarak ele alındığında, bu çerçevede konuşulması gereken konular Capurro’nun da belirttiği üzere küresel tartışılması gerekli olan önemli konulardır (Capurro, 2009). Yani bu kavramlara açıklık getirilmediği sürece dijital etik konusunda ilerleme sağlanması zor. Özellikle son yıllarda hızla gelişen robotik konusunun ise bir başka açıdan dijital etiğin içinde yer alması gerekmektedir. Akıllı makineler, robotlar üreten insanın artık bu makinelerin geleceği ve davranışları üzerine düşünmesi gerekmektedir. Herhangi bir insanın yaptığı gündelik yaşam pratiklerini yerine getirmeyi başaran robotların davranışlarının da etik bir düzleme oturtulması gerekecektir. Bu açıdan robot etiği aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Robot etiği, robotik teknolojinin özellikle otonom robotların etik sonuçlarını anlamak amacıyla kabaca uygulanan etik ve robotiklerin kesişiminde yer alan, büyüyen disiplinler arası çalışma alanıdır” (Robotics and Automation Society, 2020).

Bilgisayar bilimi, psikoloji, felsefe ve hukuk gibi çeşitli alanlardan araştırmacılar tarafından geliştirilmesi ve uygulanması üzerine çalışılan robotik, robotların ve akıllı makinelerin özellikler insanla iletişime girdiği süreçte etiğin odak konusu haline gelmektedir. Tıp, askeri, eğlence, yaşlı bakımı gibi pek çok alanda robotların niceliği ve niteliği de dahil olmak üzere kullanacağı gücün kararlarını bağımsız olarak verip veremeyeceği konusu robot etiğinin konusudur (Robotics and Automation Society, 2020).

Teknolojinin bu noktalara vardığı günümüzde, artık insan ile robotların daha sık iletişime geçmesi durumu söz konusudur. İnsan gibi davranan bu akıllı makinelerin dijital ortamda da kullanılıyor olması dijital etiğin çalışma konusu haline gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. “Evdeki yeni akıllı asistanlar, bize havanın nasıl olduğunu söylemek ve bir sonraki şarkıyı seçmemize izin vermek dışında ne yapacaklar?” (Floridi, 2018). Teknolojiyi geliştiren ve hayatının büyük kısmını buna teslim eden insan, akıllı makinelerin günlük hayattaki misyon ve sınırlarını belirleme ikilemine düşmüştür. Etik açıdan karar mekanizmasının belirleyiciliği bu noktada insanın elinde iken atacağı adım gelecek ve etik adına insanın doğasının da niteliğini gösterecektir. Teknolojinin gelişimi, Rousseau’yu önünde sonunda haklı çıkaracak mı? Yoksa insan bu etik ikilemleri kendi lehine kullanarak gelişimin kahramanı mı olacak?

Çevrimiçi yaşamın devamlılığı, oradaki insan ve ilerleyen zamanlarda robot davranışlarının alt ve üst sınırlarını belirlemek adına yapılan çalışmalar farklı isimler kullanılarak kavramlaştırılmıştır. Fakat tanımlamalara bakıldığında her bir kavramın tanımladığı çerçeve hemen hemen aynı etik çerçevenin içerisinde kalmaktadır. Dijital etik, siber etik, internet etiği ya da robot etiği olarak karşımıza çıkan bu kavramlar aslında insanın günlük yaşamının taşındığı dijital ortamlardaki davranış ve yaşayış şekillerine ahlaki bir tanım getirmektedir.

6. Dijital Etik Eylemler

Etiğin alanı eylemlerdir. Gerçek dünyadaki hukuk tarafından sınırları tanımlanmamış özgür eylem alanı etik tarafından ele alınır. Günlük yaşam pratiklerinin ve etkileşim şekillerinin cyberspace’e (sanal alan) kaydığı günümüzde eylemler de dijitalleşmiştir. Bu noktada etiğin de dijitalleşmesi gerekmektedir. Dijital boyuttaki birçok sosyal eylem yeni etik kavramlar ile açıklanmaya mecburdur çünkü geleneksel anlamdaki etik tanımlamalar, çevrimiçi dünyadaki davranışları karşılayamamaktadır.

Siber uzaydaki siber hukukun tanımı alanı dışında kalan özgür dijital eylemler, dijital etik tarafından ele alınır. Dijital eylemler - tıklama veya tweetleme, gönderme, paylaşma veya beğenme - tanım gereği sosyal eylemlerdir (Luke vd., 2016: 5). Sosyal olarak tanımlanabilen dijital eylemlerin hukuksal boyutu dışında kalanların ise gündelik hayata sonuçları oluşmaktadır. Çevrimiçi dünyadaki tıklama, beğenme ya da yorum yazma gibi eylemlerin fiziki hayata taşın sonuçları olabilir. Gündelik hayatın normal akışta devam etmesi ve toplumun işlevsel olarak hayatta kalması; paylaşılan davranış kurallarına, epistemik bakış açılarına ve dünya görüşlerine bağlıdır. Normatif kültürel senaryolar olmadan günlük problem çözme ve öğrenme imkansızdır. Etik normlar, sosyal alanlarda iletişimin olduğu her alanda geçerlidir (Luke vd., 2016: 7). Örneğin “sosyal medya kullanan bir bireyin paylaştığı bir fotoğrafa yorum yapılırken

çevrimiçi dünyanın verdiği sorumluluktan uzak duygu, etik olmayan bir dijital eyleme yol açabilir mi? Bu gibi dijital eylemler için ortak bir paydada dijital etik kuralları oluşturulabilir mi? Ve bu etik değerlerin herkes tarafından kabulü nasıl sağlanabilir? Yahut sosyal medya üzerinden yazılan bir yazıyı ya da paylaşılan bir fotoğrafı kamusal olan bu alana bırakmadan önce yazının veya fotoğrafın içinde adı geçen, yüzü olan bireyin izni alınmalı mıdır? Söz konusu bireyin de dahil olduğu yazı veya fotoğrafın izin alınmadan paylaşılmasının etik boyutu nedir?” gibi sorular dijital etiğin konusu çerçevesinde değerlendirilmeye layıktır.

İnsan gerçek yaşamda başkası ile ilişkilerinde birçok davranış sergiler ve bunların bir kısmı doğrudan etik değer alanı ile ilgilidir. Büyük bir kısmı ise etiğin dışındadır. Örneğin dolmuşa binmek, kredi çekmek, selamlaşmak, evlenmek vs. doğrudan etik ile ilgili değildir. Buna karşın yalan söylemek, masum birine suç isnat etmek, aldatmak gibi eylemler ise doğrudan etik ile ilgilidir. Bunun gibi de dijital ortamda birçok eylemde bulunurlar ancak hepsi etik ile ilgili değildir. Örneğin internette araştırma yapmak, iletişim kurmak, bir içerik paylaşmak, oyun oynamak, alışveriş yapmak vs. dijital davranışlardır fakat etiğin konusu olabilmeleri için başka birinin zarar veya faydasına dokunmalı veya kişinin kendisini mutlu veya mutsuz hissettirmelidir.

Sanal evren; büyükten küçüğe, niteliksel veya niceliksel farklılık aranmaksızın hemen her bireyin sahip olduğu, içine girdiği, aktif ya da pasif olarak kullandığı bir evrendir. Fiziki hayatın gerçeklik ve kimi zaman sorumluluklarından sıyrılmanın bir yolu olarak görünen sanal dünyanın içinde özellikle sosyal medya mecraları, insanların özgür alan olarak benimsedikleri bir alandır. İnsan bu alanlarda da tıpkı fiziki hayatta olduğu gibi çeşitli dijital eylemlerde bulunur. Dijital eylemlerin arasında sayılabilecek parodi-fake hesap açarak sosyal medyayı kullanmak da dijital etiğin radarına takılmaktadır. Özellikle sosyal medya mecralarında sıkça kullanılan fake-anonim-parodi hesaplar, bireyin özel hayatına müdahale ederek çoğu zaman zaten muğlak olan etik sınırlarını zorlamaktadır. Kendini özgürlüğe giriş kapısı olarak nitelendiren dijital dünyanın etik açıdan sınırları belirlenememiş olan bu ikilemlerinin açıklığa kavuşması gerekmektedir.

İnsanın en önemli yönlerinden biri kuşkusuz gizemli yanıdır. Ekranlar ve klavyelerin ardında hissedilen sorumsuzluk ve sonsuz özgürlük hissi Rousseau'nun doğası iyi olan insanına ahlaki olmayan davranışlar için yol açabilmektedir. Çevrimiçi dünyanın bu dayanılmaz hafifliği insanları sorumluluk, utanma gibi duygulardan özgür kılarak istedikleri eylemleri yapmak, paylaşmak, yazmak gibi konularda özgür olduğuna kanaat getirmesini sağlar. İnsanların kendi adlarına sahip olduğu sosyal medya hesaplarının yanı sıra, artık fake, parodi ya da bot hesapların da ortaya çıktığını

ve çokça kullanıldığını görmek mümkündür. Dijital ortamda gerçek olmayan ancak gerçek bir kullanıcı tarafından yönetilen bir fake hesabın bıraktığı dijital izlerin etik sorumluluğu nasıl yorumlanmalı sorusu da dijital etiğin kapsamına girmektedir.

7. Gözetim Baskısı Altında Etik Davranış: Gözetim ve Özgürlük

İnsan davranışlarına etki edip etmediği psikolojik ve sosyolojik araştırmaların konusu olan gözetim, etik davranış açısından da belirleyici bir etkidir. Bireyin gözetim altında olduğunun farkında olduğu durumlarda sergilediği davranış biçimleri etik bir ikilemdir. Bu ikilem dijital ortama da taşınmıştır. İçinde bulunduğumuz bilişim çağının sağladığı pek çok avantajın yanı sıra dezavantajlarından biri olarak sayılabilecek kesintisiz gözetim ve denetim durumu, insanın özgür iradesini ve dolayısıyla etik davranışını etkilemektedir. Antik felsefedeki insan özgürlüğüne dair tartışmalar günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Gözetim kavramı ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artmaya ve dolayısıyla daha fazla tartışma konusu olmaya başlamıştır. Sanal alemdeki özgürlük ve gözetim ikilemi, dijital etik konusuna hangi açıdan dahil olabilir?

Gözetim çok eski bir olgudur fakat gözetim araçları ve etkisi zaman içinde değişim geçirmiştir. Tanrının her şeyi gördüğüne dair teolojik argüman, dijital gözetimde herkesin gözlenebilir hale gelişini anlamayı kolaylaştırır. Ve teknolojiye yöneltilen “insanın tanrılaşma isteğini beslediğine yönelik itirazlar” için dijital argümanlar sunar. Teolojik gözetim, Erasmus’un erkek çocuklar için yazdığı bir metinde iki gencin hikayesinde şöyle ortaya çıkar: Genç kız Lucretia, delikanlı Sophronius’u uzunca bir süredir görmemiştir. Gizli buluşma sırasında görülmediklerinden emin olmak isteyen gençlerin arasındaki diyalogda genç kız, onları kimsenin görmediğini söylediğinde genç adam ise “Peki, ya Tanrı! Ya melekler! Onlar da mı görmüyor?” diye sorar. Daha sonra genç kız Tanrı’nın her şeyi görebildiğini söyler (Elias, 2004: 282). Bununla birlikte Lyon’un tespit ettiği gibi, “Gözetim, modern dünyanın en önemli boyutlarından biri ve birçok ülkede insanlar gözetimin onları nasıl etkilediğinin fazlasıyla farkındalar” (Lyon, 2013: 1).

Tanrı ya da teknoloji fark etmeksizin gözetlendiğinin farkında olan insanların gözetim baskısı altında etik tercih yapma imkanlarının tartışılması gerekmektedir. Teknolojik gözetim, Tanrı düşüncesiyle benzeştirilebilir hatta bazılarının ileri sürdüğü gibi tam olarak özdeşleştirilebilir; her şeyi bilen-gören bir tanrı ve teolojik gözetim düşüncesi bugünkü büyük küresel şirketler üzerinden örneklendirilebilir. Varoluşundan beri kendinden büyük ve her şeye vakıf bir güç arayışı içinde olan insan, teknolojinin Moore Yasası çerçevesinde genişlediği, artık neredeyse her şeyin bilgisine ulaşma imkanının elinde olduğu günümüzde Tanrı düşüncesini teknoloji

üzerinden geliştirmektedir. Büyük şirketlerin geliştirdiği teknolojiler ele alındığında, insanların kullandığı büyük markalara ait cep telefonları insanların göz retinasını, parmak izini, konumunu, sesini, alışveriş alışkanlıklarını, hobilerini, stalkladığı kişileri belki de buradan aşk hayatında olan biteni dahi elinde veri olarak bulundurmakta. Peki, bu telefonları kullanan herkes bunun farkında mı? Öyle görünüyor ki yanıt evettir. Bu monolog ışığında 360 derece gözetim altında olan insan, kendi istencinin özgürlüğünü de sorgular. Etik davranışın temelinde yatan özgür irade olmaksızın dijital dünyada da etik kurallardan bahsedilemeyeceği kanısına varılabilir mi? Tanrının ya da teknolojinin sürekli gözetimi ve denetimi altındaki insanın çevrimiçi dünyadaki davranışlarını etik açıdan incelemek mümkün olmayacaktır. Tüm bu verilerden yola çıkarak şöyle bir soru sorulabilir: İnsan bu denli bir gözetim altında etiğin en temel doğası olan özgür karar verebilme yetisini ne derecede kullanabilmektedir? Bu soru dijital ortama uyarlandığında insan, her şeyin kayıt altına alındığı ve bunun farkında olduğu sürekli gözetim ortamında ne kadar özgür davranabilir, kendini ne kadar gerçekleştirebilir?

Gelişmeye başladığı ilk dönemlerde tarım teknolojisi ile doğaya karşı özgürlüğünü eline almaya başlayan insan, teknolojinin hızlı gelişimiyle beraber doğayı yönetmekten öteye geçmiş kendi irkına karşı bir özgürlük mücadelesi vermeye başlamıştır. Özgürlük ile toplumsal yapı arasındaki ilişki kesin belirlenimlere sahiptir. İhtiyaç fazlası ürünleri elde etmeyi mümkün kılan üretim tekniklerinin gelişimi, üretim araçlarına sahip olanlar ile yaşamak için bu kişilere tabi olan kişiler arasındaki eşit olmayan toplumsal güç dengesi, kimlerin daha özgür olduğunu sorunu yeniden tartışmayı gerektirmiştir. Buna özgürlüğün bağlamının yer değiştirmesi eşlik etmiştir:

“Özgürlük mücadelesi insanın doğaya karşı verdiği bir mücadele olmaktan çıkarak insanın insana karşı verdiği bir mücadele halini almıştır” (Türkmenoğlu, 2004: 3).

Bugün ise kendi yarattığı ve kullandığı teknoloji karşısında özgürlüğünün sınırlarını çizmekte sorun yaşamaktadır. Geline son noktada ise dijital dünyanın sunduğu pek çok “özgürlük”, insanı kendi ürettiği teknolojinin boyunduruğu altına sürüklemiştir. Günümüzde özgürlük tartışmasının bağlamı bir kez daha değişmektedir. Artık insan, teknoloji ile teknolojiye karşı özgürlük mücadelesi vermektedir. Daha spesifik olarak söylemek gerekirse özgürlük mücadelesi bugün kameralar ve izlenmeye karşı verilmektedir. Artık hemen herkesin elinde bir telefon, evinde bir bilgisayar, sokağında bir kamera, işyerinde bir parmak izi sistemi ya da dijital bir banka hesabı bulunmaktadır. Teknolojinin getirdiği bu nimetler insanı özgürleştirmek vaadi ile gelişmekle beraber onu sürekli gözetim ve denetim altına da almaktadır. Sadece sanal dünyaya bir ekran aracılığı ile girmenin yanı sıra ikinci bir kategori olan teknolojinin

kamera, ses cihazı gibi aletlerle eklemlediği gündelik yaşamda insan ilişkileri, iş yapma biçimleri gibi pek çok davranış biçimi değişip dönüşmektedir. Gündük yaşam pratiklerine bu denli etki eden ve onları değiştiren bu güçlü olgu için eski kavramlarla etik çerçeveyi çizmek imkansız görünmektedir. Dışarı adım atar atmaz kameraların kaydettiği bütün hareketleri, çalıştığı ofise giriş çıkışının her gün hatta her anının verileştirildiği bir durumda insan özgür kalamayacaktır ve dolayısıyla kararları ve davranışları da bu derecede özgür ve etik olmayacaktır.

Deterministik bir pencereden bakıldığında tanrının insan kaderini belirlediği bir ortamda özgür iradede ve sorumluluktan bahsedilemeyeceği gibi sanal alemde de sürekli gözetim ve denetim altındaki bireyin davranışlarının da özgür olamayacağını söylemek mümkündür. Etiğin temel dayanağı olan özgürlüğün olmadığı bir ortamdaki davranışların etik boyutu ne kadar sağlıklı olabilir? Cyberspace'teki gözetim baskısının insanın etik tercihini nasıl etkilediği sorusu, dijital etiğin gözetim ve özgürlük konusu ile ilgili cevap bekleyen sorularından sadece bir tanesidir.

8. Mahremiyet Ekseninde Dijital Etik

Brandeis'e göre mahremiyet, yalnız bırakılma hakkıyla ilgilidir. Bugün bizler mahremiyeti dijital etiğin ana tartışma konularından biri olarak ele almaktayız. "Modernlikle birlikte değerlendirilebilecek rasyonelleşme toplumsal yaşamın her alanında devrimsel nitelikte dönüşümleri ön plana çıkarmıştır. Rasyonelleşmenin görünümü olarak değerlendirilebilecek 'teknik', insanın eylem alanını genişletmiş, kontrol yetisini arttırmıştır (...) Özellikle kişiler arası mesafenin, kişiler hakkındaki bilginin dolaşımının, nelerin saklanıp nelerin saklanamayacağını ölçütü mahremiyet açısından bir tartışma konusu olmuştur" (Akça ve Başer, 2011: 27). Bauman ise teknoloji ile mahremiyet arasındaki ilişkiyi, Vancouver'daki bir sokak ayaklanmasında rastgele çekilmiş bir fotoğraftaki öpüşen çiftin sadece bir gün içinde bulunması üzerinden analiz eder:

"Mahrem olan her şey artık potansiyel olarak kamusal alanda yapıyor ve kamunun tüketimine açık halde sayısız sunucularından herhangi birinde kayıtlı olan herhangi bir şeyi internete "unutturmak mümkün olmadığı" için, sonsuza değin de ulaşılabilir kalacaktır. Anonimlikteki bu aşınmanın sebebi, her yere yayılmış olan sosyal medya hizmetleri, ucuz cep telefonu kameraları, internetteki ücretsiz fotoğraf ve video siteleri ve belki de hepsinden önemlisi insanların neyin kamusal neyin mahrem olması gerektiği konusundaki anlayışlarının değişmesidir" (Bauman, 2013: 35).

Gözetim olgusu, teknoloji ile birlikte ileri boyutlara ulaşmıştır. Artık kişinin adli kaydı, sağlık-adres bilgileri, kimlik bilgileri gibi pek çok önemli bilgi çevrimiçi

ortamda toplanıp, depolanıp gerekli görüldüğü takdirde kullanılabilir. Bazıları tarafından toplum içinde diğer insanlardan özel olarak “ayırt edilmeme hakkının özel hayatın gizliliğine ilişkin haklardan birisi olması gerektiği” söylenir (Bozlak, 2013). Bu kişilere göre teknolojik donanım, özel hayatın korunması hakkını ciddi şekilde tehdit eder. Fakat olayın derin bir boyutu daha vardır: Gelişmiş teknolojik cihazlarla vatandaşların kesintisiz takibi ve kaydedilmesi, kamusal alanda özel hayatın gizliliği gibi yeni bir etik ve hukuki durum ortaya çıkarmıştır. Hem kamusal alan hem de özel hayat nasıl olur da bir araya gelir? Teknolojik dijital gözetimin genişlemesi ve buna karşın özel olanın ev içinden kamusal alana doğru taşmasıyla ilgili sosyo-teknik ve dijital bir olgu ile karşı karşıyayız.

İnternet yüzünden “anonimliğin ölümü”ne gelince, burada hikaye biraz daha farklı: Mahremiyet hakkımızı kendi rızamızla katlettiyoruz. Ya da belki sadece, bize sunulan harikalar karşılığında ödenecek bir bedel olarak mahremiyet kaybına rıza gösteriyoruz. Belki de kişisel bağımsızlığımızı mezbahaya kendi ellerimizle göndermemiz için bize uygulanan baskı o kadar kuvvetli ki ve durumumuz bir koyun sürüsünün durumuna o kadar benziyor ki ancak birkaç istisnai isyankar, gözü pek, kavgacı ve dirençli insan ona karşı samimi bir girişimde bulunabiliyor (Bauman, 2013: 35).

Modern toplum ve devletin içinde bulunduğu durum, günümüz şartlarında daha da teknolojikleşmiş olarak düşünüldüğünde mahrem alanın ne kadarının bireyin kontrolünde ne kadarının gözetim sahibinin elinde olduğunu anlamak güç olmayacaktır. İletişim ve bilişim teknolojilerini elinde tutan siyasi ya da ekonomik iktidarlar yönetimin ve tüketimin kontrolünü sağlama almak adına bireyin en mahrem alanına girmektedir. Online olarak en küçük alışverişte ya da bankamatikten para çekerken dahi sürekli gözetim altında olan birey adeta bir veri, bir meta haline dönüşmüştür. Saklanacak bir yer var mıdır, bilinmez.

Bu gözetim, çevrimiçi dünya sakinleri için bir endişe konusu olmaya başlamıştır. Özellikle çevrimiçi sosyal ağların artışı nedeniyle bu endişeler son yıllarda büyük ölçüde artmıştır. Bu sosyal sitelerin kullanıcılarından topladığı veri miktarı sürekli artmaktadır ve bu veriler pazarlama, araştırma ve diğer çeşitli amaçlar için çok değerlidir. Aynı zamanda, veriler genellikle izinsiz ifşaya karşı korunması gereken önemli miktarda hassas bilgi içerir. Bireysel verilerin toplanmasının ve saklanmasının, gizlilik ihlaline yol açabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır (Zeadally ve Badra, 2015: 263-289). Buradan hareketle çevrimiçi dünyanın tüm sakinleri için güvenli bir dijital ortam sağlayan çözümler yaratmak adına bilgi teknolojilerinin gizlilik ve güvenlik konularını ele almak gerekmektedir.

Bazı çevrimiçi davranışlar bilişim etiğinin değil, bilişim hukukunun konusudur.

Örneğin siber zorbalık bu davranışlardan birisidir. “Uygun uluslararası kurumlar için, dijital teknolojilerin olumlu sonuçlarını tehdit eden siber zorbalık ve bilgi kaybı gibi büyüyen siber güvensizliği önlemeye yardımcı olmak için uluslararası bağlayıcı mevzuatın kolaylaştırılması esastır” (Alqahtani ve Marghalani, 2019: 5).

9. Kendini İfşa Kültürü ve Dijital Etik

Mahremiyetin bir diğer boyutu ise kendini ifşadır. İnsanlar sadece başkaları tarafından özel alan tacizine uğramayıp kendisi de özel yaşamından birtakım enstantaneleri sosyal medyada paylaşarak kendini ifşa etmektedir. Sosyal medya kullanıcılarının hatırı sayılır bir kısmı, özel yaşamlarına dair birçok veriyi kişisel hesaplarından paylaşmaktadır. Bu kişisel paylaşımlar aslında mahrem alana dairdir ve kişisel ağlarındaki diğer kullanıcılar tarafından zahmetsizce öğrenilmektedir. Kişisel ağlarının herkese açık profiller olması durumunda ise çevrimiçiindeki herkesin erişimine açık haldedir. “Diğer kullanıcıların ilgi odağı olmayı hedeflerken aynı zamanda diğerlerinin yaşamlarını, sosyal medya hesapları vasıtasıyla takip edip gözlemlemektedir hatta bu durumun artık dikizleme boyutuna ulaşmış olduğu görülmektedir” (Karagülle, 2015: 53).

Mahremiyetin özellikle sosyal medya aracılığı ile açığa vurulduğu bu durumlar, etik kurallar çerçevesinden sapmayı da beraberinde getiriyor denilebilir. ‘Dijital etik’ tartışmalarını yürütürken sadece gözetim üzerinden düşünmek, bu tartışmayı tek boyuta indirgemektir. Oysaki toplumun ve bireyin dijital ortamdaki davranışları etik çerçevenin oluşmasında önemli bir yer edinir. Diğer yandan devlet kurumlarının ve özel şirketlerin kamusalda olan bu mahrem bilgileri izinsiz bir şekilde kullanması ya da veri tabanında saklı tutması da asla etik çerçeveye sığmamaktadır.

10. Büyük Verinin Etik Koşullara Etkisi

Teknolojik alandaki tüm gelişmelerin diğer bütün alanlarla entegre olmasının sonucunda kullanılmaya başlanan büyük veri kavramı, teknolojinin hızı dolayısıyla elde edilen bilginin büyüklüğünün yanı sıra, görünürde bir işe yaramayan verilerin bir araya getirilerek, ortak bir bağlamda anlamlandırılmasıyla oluşturulan potansiyel bilgilerin tamamını da içerir ki asıl önemli olan da sade bir veri okyanusunun olması değil, anlamlı verilerin olduğu bir okyanusun oluşturulmasıdır.

“Büyük veri, akıllı sensörler, gökyüzü araştırmaları, cep telefonu verileri, Facebook beğenileri, Twitter’da paylaşılan tweetler gibi çeşitli yollarla bireyler tarafından üretilir ve üretilen bu veriler çoğu zaman istemeden ve farkında olmadan gerçekleşir (Ergen, 2018: 55).

Pek çok insan çevrimiçi dünyaya girdiğinde konumunun, yaptığı aramaların ya da Facebook'ta yaptığı bir yorumun dijital ayak izi oluşturarak büyük veriye katkı sağladığını bilmektedir. Ancak bu verilerin, veri madencileri tarafından nasıl toplandığı, depolandığı ve nasıl kullanılacağı hakkında bilgi sahibi değildir (Ergen, 2018: 55). Her bir insanın elinin altında veri, enformasyon veya bilgi oluşturmaya hazır ve nazır olan teknolojik aletler ile dolaşan web sitelerinden beğenilen giyim stillerine, kullanılan televizyon markasından arkadaş çevresi bilgilerine kadar her türlü bilgi çevrimiçi ortamlarda sergilenmektedir. Günümüz dünyasında insanların topyekun genişlettikleri büyük veri deryası, her ne kadar insanlara erişim kolaylığı sağlasa da erişilme kolaylığını da beraberinde getirmektedir. Çünkü büyük veri pek çok kişisel verileri de içermektedir. Geldiğimiz bu noktada da büyük veri ile etik ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Bir yandan büyük veri, terörizm, güvenlik, kayıt dışı ekonomi, ekonomik krizler, kanser araştırmaları gibi pek çok çeşitli sorunların çözümüne yönelik yeni iç görüler sunan bir teknik olarak görülmektedir. Diğer yandan *Büyük Birader'in* popüler kıldığı bir baş belası olarak büyük veri, kişisel olanı görünür kılan, sivil özgürlükleri kısıtlayan, resmi ve kurumsal kontrolü artıran bir manifesto gibi görülmektedir. Sonuçta büyük verinin kötü kullanımı, büyük tehdit ve tehlikeleri içermektedir ve bu yüzden büyük verinin altını oyan etik içerimler hakkında tartışmamız gereken birçok sorun bizi beklemektedir (Işıklı, 2014: 106). Kullanıcı olarak bireye dair gelecek olasılığın açık olması gerekir. Büyük veri eğer kişilerin geçmişte ne yaptıkları ve gelecekte ne yapacaklarına dair öngörülerde bulunabiliyorsa orada verilen karar, ahlaki karar olmayabilir. Kişiler karar verirken ellerinde yeterince veri olduğunda sonuca dair her zaman pragmatik bir hesaplama yapabilirler. Maksimum faydayı bir haz aritmetikçisi gibi hesaplayabildiklerinde verdikleri karar, karar-destek sistemleri güdümünde alınan kararlar gibi yönetsel olacaktır. Bu durum büyük verinin dijital ortamdaki etik kararları negatif yönde etkileyeceğine işaret eder.

10. Dijital Gözetim, Dikizleme Kültürü ve Dijital Etik

Gelişen iletişim teknolojileri ile gözetimin de yöntemi değişmiş, dijital gözetime evrilmiştir. Uyrken dahi kişisel verilerini kaydetmeye devam eden bir sistemler bütünü karşısında birey artık tamamen çaresizdir. Özellikle devletler ve şirketler gelişen bu teknolojileri kullanarak bireyin alışkanlıklarını ve gündelik yaşam pratiklerini gözetleyerek gücünü ve sistemini sürdürmeye çalışmaktadır. Dijital gözetim olarak adlandırılan bu durumda etik, bir ikilem oluşturmaktadır. Çok sayıda ülkede, hükümetlerin gerekli gördüklerinde takibe almak için veya insanların e-postaları ve webi tarama şekillerini sürekli gözetlemek için otomatik olarak bile

kullanabileceği yani Net'in arka kapısı olarak tabir edilen şey hakkında tartışmalar olmuştur. Gelişmiş ülkelerde, şirketler mahremiyete karşı hükümetlerden daha büyük tehditler oluşturmaktadır (Himanen,2015). Büyük şirketler, her birini bir veri kaynağı olarak gördüğü kullanıcının dijital ortamdaki tüm kayda değer hareketlerini toplayarak dijital gözetim faaliyetini aktif olarak daima yerine getirmektedir. Bu şartlarda güvenlik amacıyla gözetim ve denetim yaptığını iddia eden devletler, büyük veriyi her an genişleten şirketlere karşı daha az tehlikeli gibi görünmektedir.

“Tüketimciliğin hüküm sürdüğü yerde, sosyal medya adı verilen şey aslında sınırlı bir biçimde sosyaldir. ...Sosyal medyanın sunduğu ama bizim de bilgisayar faresinin her tıklamasıyla seçimlerimizi ve tercihlerimizi içine üfleyerek şişirdiğimiz filtre baloncukları, eşzamanlı ve paradoksal olarak bir tür dışadönüklük ve kamusalılık arzusu barındıran bu akışkan modern, tüketici “içe kapanıklığı” yeniden üretiyor yalnızca” (Bauman ve Lyon, 2013: 142).

Lyon'un Bauman'a yazdığı maillerden birinde geçen bu metin aslında gözetimin, günümüz dünyasının insanının aslında gönüllü bir nesnesi olduğu görülmektedir. Dijital gözetimin, henüz nasıl körelteceğimizi bilmediğimiz bir kılıç, nasıl tutmamız gerektiğini bile hala bilmediğimiz çift taraflı bir kılıç olduğu konusunda Bauman ile hemfikir olan, “Ahlaki öğütlerin ve etik kurallar yaratmanın yıllardır yapamadığını daha iyi gözetim araçları mı yapacak?” (Bauman ve Lyon, 2013: 161) şeklinde bir sorgulama yaparak dijital gözetimin tehlikeli yönüne dikkat çekmektedir.

Mahremiyet konusu içerisinde geçen kendini ifşa penceresinden bakıldığında ise bireyin masum olduğunu, mahremiyetin alanını bireyin en şahsi alanına girerek daraltıp etik çerçeveden çıkanın gözetimi gerçekleştirenin olduğu düşünülebilir. Çoğu zaman doğru ve yerinde bir düşünce gibi görünse de madalyonun bir de öteki yüzüne bakmak gerekir. Bireydeki görünür olma arzusu, bir arzu veya isteği görünür kılmaktan daha önemli hale gelmiştir. Bedensel yoldan kavranan dünyevi hazlar, bireyin hislerinin, hazlarının, isteklerinin önüne geçmesinin neticesinde, bireyin özel yaşamı dahilinde kabul edilen hisleri, cinselliği, aile ilişkileri, hastalıkları, inancı, yalnızlığı, yatak odası gibi özellikleri, hiç olmadığı kadar alenileşmiştir (Karagülle, 2015: 51). Yani artık gündelik hayatta bireyin, çevrimiçi dünyada kullanıcı olan kişinin, mahremiyet algısı dönüşmüştür denilebilir. Fakat bu noktada, bireyin değişen mahremiyet algısı dijital gözetimi etik kılmamaktadır.

Dikizleme Günlüğü kitabında Hal Niedzviecki, 2008 yılı itibari ile “dikizleme

kültürü çağına” girildiğini ve bu kültürün bir tür reality show olduğunu söylemiştir (Niedzviecki, 2010: 7).

“Dikizleme Kültürü bir reality show’dur; YouTube, Twitter, Flickr, MySpace ve Facebook’tur. Bloglar, chat odaları, amatör porno siteleri, kendisini Jedi Şövalyesi sanan şişman bir çocuğun virüs gibi yayılan videosu, eski sevgilisiyle sevişen sarhoş arkadaşınızın cep telefonuyla çekilen fotoğrafları - elbette hemen çevrimiçi paylaşılır- ve sivil denetimdir. Dikizlemek Web 2.0’ın belkemiği, kurumsal ve siyasi veritabanlarının lokomotifidir. Pornografi için derler ya: Görmeden bilemezsiniz! İşte şimdi görüyorsunuz; her an, her gün, her yerde...” (Niedzviecki, 2010: 8).

11. Etik ve Hukuk Arasında Unutulma Hakkı

Etik ilkeler asgari standartları; bunların değer hükmü haline dönüşmesi, ahlâk kurallarını oluşturmaktadır. Ahlâk kurallarının devlet yaptırımına bağlanması hali ise, hukuk kurallarına kaynaklık etmektedir (Karakoç, 2010: 93). Hukuk ile etik kavramları, her ne kadar belirli kurallar içerisinde genel düzeni korumak gibi bir ortak tutuma sahip olsalar da müdahale ettikleri davranışlar ve müdahale etme tarzları ile birbirinden ayrılmaktadır. Ancak bazı konular hukuk ve etiğin beraber çalışmasını ve ortak bir nokta bulmasını gerektirmektedir. Unutulma hakkı kavramı, etik ile hukukun ortak bir düzlemde bulunup ortak bir çözüme varması gereken konulardan biridir.

Mahremiyet kavramının içerisinde tartışılabilecek olan unutulma hakkı konusu, dijital etik tartışmalarına da yeni bir pencere açmaktadır. Artık bireyler, dijitale girilen bilgilerin tamamıyla silinip kaybolmadığını bilir. Dijital ortamda paylaşılan bir konum bilgisi ya da fotoğraf, daha sonra kullanıcı tarafından silinse dahi bir veritabanında saklı tutulur. Bir kişi hakkında yazılan yazılar, çıkan haberler o kişinin durumunun devam etmediği zamanlarda dahi ulaşılabilir bir halde çevrimiçi dünyada yerini korur ya da kişi verilerini daima özel kurum veya devlet ile paylaşmak durumunda kalır. Teknolojinin gelişmesinin mahrem alanda meydana getirdiği sorunlarından bazıları bunlardır. Durum böyleyken mahremiyet kavramı gittikçe önemini yitiriyor gibi görünür. Fakat bir yandan da insanların özel yaşamını ve kişisel verilerini korumak adına bazı adımlar da atılmıyor değildir. Kişisel verileri koruma altına almayı hedeflerken aslında kamunun haber alma hakkı ile alakalı birtakım sorunları ortaya çıkaran unutulma hakkı, 13 Mayıs 2014 yılında *Avrupa Adalet Divanı* tarafından yasal hale getirilmiştir. Unutulma hakkı şöyle tanımlanmaktadır:

“Komisyonun önerisine göre eğer geçerli bir neden söz konusu değilse kişisel verilerin herhangi bir biçimde saklanmaması, silinmesi gerekmektedir. Bu çerçeveden hareketle unutulma hakkını, dijital hafızada yer alan bireye ait fotoğraf, kimlik

bilgisi, adres ve diğer kişisel içeriğin, yine bireyin kendi talebi üzerine bir daha geri getirilemeyecek biçimde ortadan kaldırılması” (Gülener, 2012: 226-227).

Unutulma hakkı yaklaşımının gelişiminde özellikle İsviçre Federal Mahkemesi içtihatları etkili olmuştur. Buna göre unutulma hakkı etik ve hukuk boyutları olan; şeref, onur ve özel hayatın gizliliği ve korunması gibi birçok unsurla yakından ilgili bir dijital haklardandır. Kişi güvenliğinin bir parçası olarak kişinin kendisine ait bilgiler üzerindeki mülkiyet ve tasarrufuna vurgu yapar (Gülener, 2012: 226-227).

Bilişim teknolojileri aracılığıyla çok hızlı bir şekilde toplanıp işlenebilen kişisel verilerin, kişinin kontrolünün dışında yayılması sonucunda kişinin temel hak ve özgürlüklerinin tamamı, insanca yaşama hakkı, insan onuru, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ve bunun gibi insanın birey olarak kendine özgü kişiliği ve sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu haklar doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle kişisel verilerin korunması hakkı tek başına özel hayatın gizliliği kavramı ile değil, diğer tüm temel hak ve hürriyetlerle birlikte düşünülmelidir (Ünsal, 2013: 121) Unutulma hakkının tanımlamasını yapan Ünsal’a göre bu hakkın tek başına ve tek boyutlu düşünülmesi, konuyu derinlemesine incelemek için yetersiz kalmaktadır. Bireyin yaşamını doğrudan etkileyen, verilerin rıza dışında kontrolsüz yayılması durumu, unutulma hakkı kavramının yasal hale getirilmesini de gerekli kılmıştır. Görüldüğü üzere kişisel verinin mahremiyeti ve unutulma hakkının talebi dijital etik olgusunun hala tartışmalı bir konudur.

Ancak diğer yandan unutulma hakkı kavramına getirilen bazı eleştiriler de söz konusudur. Bireyin mahremini koruyan bir hak olarak düşünülen bu kavram, kişisel haklar çerçevesinde bakıldığında özgürlük sunan bir haktır ancak toplumun yararı düşünüldüğünde kamunun bilme hakkını kısıtlayıcı bir özelliği de beraberinde getirmektedir. Bu eleştirilerden birine yer veren Elmalıca (2016) arama motoru şirketlerine unutulma hakkına dayanarak yapılan başvuruların yerinde olup olmadığı konusunda verilen kararın tek bir kurumdan veya kişiden çıkmasını eleştirirken bu kararın adilliğinin de sorgulanmaya muhtaç olduğunu ifade etmiştir.

“Veri denetçilerinin ‘unutulma yahut unutulmama’ yönünde vereceği kararların denetime tabi olup olmayacağı, bu denetimi kimin yapacağı, nasıl bir sistem oluşturulması gerektiği de açıklanmaya muhtaç konulardandır” (Elmalıca, 2016: 1621).

Bireyin dijital dünyadaki hakkı ile kamunun bilme hakkı arasındaki bu ikilemde ortaya çıkan unutulma hakkı, dijital etik tartışmaların içinde olması gereken bir

konudur. Yaşanan durumlara göre karar verici mekanizmaların, hem bireyin hem de kamunun haklarından feragat etmeyecek sonuçlara varması unutulma hakkının uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır.

12. Evrensel Dijital Etik İlkelerin İmkânı

Kişinin etik tercihte bulunabilmesinin temel koşulu istediği en az iki seçenek arasında özgürce tercihte bulunabilmesidir. Geleneksel etik açısından düşünüldüğünde, tüm dünya çapında geçerli olan birtakım etik ilkeler zaman içerisinde oluşagelmıştır. Fakat durum dijital dünyaya taşındığından dolayı buradaki insan davranışlarında oluşan etik ikilemlerin evrensel boyutta incelenmesinin, etiğe yeni boyut ve kavramlar getirilerek çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Floridi'nin (2018) de belirttiği üzere teknoloji trenini yakalamanın en iyi yolu onu takip etmek değil, bir sonraki istasyonda olmaktır. Başka bir deyişle, teknolojik yeniliğin etik gelişimini öngörmeli ve yönlendirmeliyiz. En büyük özelliklerinden biri hız olan bu fenomene uygun evrensel etik kurallar oluşturabilmek ve uygulamak için teknolojinin geleceğini öngörerek ondan hızlı davranmak gerekir.

Klasik etik felsefesindeki etik ilkeler pek çok yöntem ile tanımlanmıştır. Genel olarak üstün bir varlıkla, kurumla ya da bir niyet ile bağdaştırılarak açıklanan etik ilkeleri, modern anlamda, bilimsel bir temele oturtan Thomas Hobbes olmuştur.

“Hobbes kaynağı insan dışında olan, Tanrı'dan kaynaklanan değerlerden örneğin iyi ve kötünden söz etmenin anlamsız olduğunu öne sürer. Nesnelerde, bize iyiyi kötünden ayırt edecek hiç bir şey bulunmadığını belirten Hobbes'a göre ahlaki değerler, kişinin duygu hallerine göre oluşur yani tümüyle öznelidir. Böylece Hobbes, tamamen insan merkezci bir ahlak anlayışı geliştirir. Ona göre ahlaki kurallar kendilerinden ve kendi başlarına hoş ve arzu edilir şeyler değildir” (Kadalka, 2019: 22).

Mekanik bir determinist olan Hobbes'un etik anlayışı bugünkü teknolojik şartlara uyarlandığında, tümüyle öznel olan ahlak kurallarını evrensel bir düzeye taşımak pek olanaklı görünmemektedir. James'e göre yeni dijital medya, sınırsız bir alan açmıştır. Bu açık sınırlar ise kapsamlı kural ve düzenlemelerden yoksundur. Bu nedenle etik açıdan hem muazzam vaatler hem de önemli tehlikeler barındırmaktadır.

“Dijital medya katılımcı kültürlerle izin veriyor ve onları teşvik ediyor. Yeni medyada beş temel konu kimlik, gizlilik, sahiplik ve yazarlık, güvenilirlik ve katılım gibi beş temel konu dikkat çekmektedir. Bu sorunlar uzun zamandır çevrimdışı olarak da önemli kabul ediliyor. Ancak bu konuların dijital alanlardaki yansımaları yeni ve farklı etik riskler taşıyabilir. Bu nedenle, dijital medyanın kimlik, gizlilik, mülkiyet ve yazarlık, güvenilirlik ve katılım açısından yeni zihinsel modellere yani etik zihinlere yol açıp

açmadığı ve dijital medyanın bu konularda taşıdığı etik potansiyeller tartışılmalıdır” (James vd., 2009: 5-6).

Tüm sınırlar gibi, siber alanın sınırları da bazı şekillerde düzenlenecektir ancak düzenlemenin nasıl gerçekleşeceği, bu düzenlemeden kimin yarar sağlayacağı ya da kimin zarar göreceği bu şartlarda belirsizdir. Hızla gelişen bu sınırlardaki farklı etik fay hatlarında incelikli bir anlayış olmadan böyle bir denge sağlanamayacaktır. Nihayetinde, dijital medyanın vaatlerinin olumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi için, etik katılımın özellikle “etik zihinlerin” (Gardner, 2007) oluşturulması için çalışmalar yapılmalıdır (James, vd., 2009: 8-9). “Etik zihne sahip bir kişi kendini soyut olarak düşünebilir: ‘Ne tür bir insan olmak istiyorum? Ne tür bir işçi olmak istiyorum? Ne tür bir vatandaş olmak istiyorum?’ Bu tür soruların ortaya çıkmasının ötesine geçen kişi, kendisini evrensel bir şekilde düşünebilir” (Gardner 2007: 21-22). Gardner’in **The Five Minds For The Future** adlı çalışmasında belirttiği etik zihinlerin çevrimiçi dünyada da oluşturulması gerekmektedir. Soyut olarak kendi hakkında düşünebilen birey, sanal dünyada da evrensel etik kurallarını kavrama noktasına gelecektir.

13. Sonuç ve Tartışma

Antik Yunan Medeniyetinden bu yana tartışılan etik konusu, son yıllardaki teknoloji ve bilişim alanındaki gelişmelerle birlikte farklı boyut ve bakış açılarında tartışılmaya başlanmıştır. Genel anlamda ahlaki ve insani çerçevenin sınırlarını çizen geleneksel etik kavramı aslında günümüzde de çevrimiçi ortamlardaki değerler bütünü oluşturmaya çalışan dijital etik kavramına evrilmiştir. Çevrimiçi yaşama ait ve oranın ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte, yeni bir etik terminoloji oluşturmak dijital dünyaya yeni bir pencere açmak adına önemli bir adım olacaktır. Dijital eylemlerin sınırlarını belirleyecek potansiyelde olan bu kuralları teknolojinin hızına uygun bir şekilde oluşturmak gerekmektedir.

Her kesimden bireye açık olan internet dünyası, bilgi paylaşımındaki cömertliğini kişisel veri paylaşımında da göstermektedir. Bireylerin oluşturduğu çevrimiçi haritanın büyük veriyi besleyen en önemli kaynak olduğu gerçeği, bu verilerin kullanılma olanağını da yükseltmektedir. Günlük hayata sinen dijital pratiklerin getirdiği birçok kolaylığın yanında götürdüğü kişisel veriler ve mahrem alan konusu günümüzde etik tartışmaların önemli bir kısmını içermektedir. Dijital gözetim altında etik karar vermenin imkanının olup olmadığını tartışmanın ötesinde, dijital olarak izlenmeye gönüllü olan bireyin etik karar ikileminde başvuracağı bir evrensel etik kuralları olmalıdır. Bu kurallar teknolojik gelişmelerin tüm yönlerinin olabildiğince geniş açıdan değerlendirilmesi ve işin içine felsefe biliminin de katılmasını gerektirmektedir. Tüm bu noktalar kesiştiğinde artık geleneksel etik kurallarının dijital dünyadaki etiğin

sınırlarını yakalayamadığını görmekteyiz. Bu nedenle dijital etik olgusu, Moore Yasası'nın da belirttiği gibi daima katlanan teknolojik gelişmelerin beraberinde tartışılmalı dijital etik konusuna net sınırlar getirilmelidir. Özellikle sosyal medya mecralarının sıkça ve hemen herkesçe kullanıldığı şu günlerde kişisel veri, mahrem alan ve unutulma hakkı gibi etik alanın olmazsa olmaz kavramlarının özellikle devlet ve büyük şirketler tarafından ihlale varacak şekillerde kullanılması, kamusal alanda olmak ile kamusal olmak ayrımının net bir şekilde anlaşılabilmesi durumunun yol açtığı etik problemler de dijital etiğin tartışma konusudur.

Etik kavramının tanımlanması yeni koşullara uygun olarak yeniden ele alınmalıdır. Unutulma hakkı, büyük veri kavramının etik davranışa etkisi, gözetim ve mahremiyet konuları ise dijital dünyanın herkesin ayaklarının altında hazır olarak serili olduğu şu durumda dijital etiğin vazgeçilmez tartışması olarak çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Fakat bu sorunların çevrimiçi yaşamdaki sınırlarının belirlenmesi sırasında dikkat edilmesi gereken bazı olmazsa olmazlar vardır ki hukukun işlenmesini ve adaletin yerini bulmasını engellemek açısından elzemdir. Örneğin unutulma hakkı uygulanırken bireyin veya şirketin silinmesini istediği söz konusu bilgilerin artık kamu yararı taşımadığına dair net bir kanıya varılmalıdır. Kamuyu ilgilendiren bir konunun, kişi ya da şirket bilgilerinin silinmesi durumu toplumsal hafızayı da olumsuz bir şekilde etkileyeceği ve gelecekte olabilecek aynı sorunlar için örnek teşkil etme durumunu ortadan kaldıracığı için unutulma hakkının sınırları çok net belirlenmelidir.

Sanal ortamda dijital bir eylem olarak adlandırabileceğimiz ise artık sıkça rastlanılan sahte profiller, parodi ve bot hesaplar, bireyin mahrem hayatını ve kişisel bilgilerini, onun iradesi dışında kullanarak çevrimiçi ve hatta çevrimdışı dünyada yaşamlarını zorlaştırarak etiğe aykırı dijital eylemler sergilemektedir ve etik zihinlerin evrensel çapta oluşmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak etik kavramı her ne kadar kadim bir kavram da olsa teknolojik gelişmeler onu yeniden tartışılmaya ve sınırlarını genişletmeye itmiştir. Yeni araçların getirdiği yeni davranış biçimleri bireysel, toplumsal ve sonunda küresel etik değerlerin biçimini değiştirmiştir. İnsanların dijital ortamlardaki davranış biçimlerini inceleyecek ve bu davranışları günümüz teknolojik şartlarına göre yorumlayıp, değerlendirebilecek konjonktürel yapının ve etik değerlerin oluşması için dijitalin tüm hatları ile kavranması, insanların buradaki davranışları ile beraber değerlendirilmeye alınması gerekmektedir.

14. KAYNAKÇA

- Akça, G. ve Başer, D. (2011). Karanlığın yok oluşu: Gelişen teknolojinin gizlilik ve mahremiyet üzerindeki etkileri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 26, ss.19-42.
- Akdeniz, E (2013). Nietzsche’de dekadans ve kültür eleştirisi olarak trajik bilgelik. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2013 Bahar, Sayı 15, ss. 111-126.
- Alqahtani, Y. ve Margahalani, A. (2019). *Digital ethics and privacy: A study about digital ethics issues, implications and how to solve them*. 08.02.2020 tarihinde <https://www.researchgate.net/> adresinden alınmıştır.
- Auriga (2016). *Digital transformation: History, present and future trends*. 05.02.2020 tarihinde <https://auriga.com/blog/2016/digital-transformation-history-present-and-future-trends/> adresinden alınmıştır.
- Aydın, M. (2013). John Stuart Mill’in faydacı ahlakı. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2013, Sayı 28, ss.143-167.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berry, D. M. (2011). The computational turn: Thinking about the digital humanities. *Culture Machine*, University of Sussex, Sayı 12, ss 12-22.
- Bozlak, A. (2013). Kamusal bağlamda özel hayatın korunması: ABD Federal Yüksek Mahkemesi ve Avrupa İnsan hakları mahkemesi uygulaması arasında mukayeseli bir inceleme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Yıl 2013, ss.55-91.
- Canbay, T. (2001). Bütçe etiği (kavramsal bir yaklaşım). *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı 2, ss 125-135.
- Capurro, R. (2009). *Digital ethics, global forum on civilization and peace* 06.02.2020 tarihinde <http://www.capurro.de/korea.html> adresinden alınmıştır.
- Elias, N. (2004). *Uygurluk Süreci*. Cilt 1 , Çev: Ender Ateşman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ercan, C. (2009). İnternet kullanımında etik kaygılar ve etik kaygıların giderilmesi yönünde organizasyonların sorumlulukları. *Mevzuat Dergisi*, Sayı 141, ss. 1-11.
- Ergen, Y. (2018). Büyük veri, sosyal medya ve etik: Facebook örneğinde bir değerlendirme. *Yeni Düşünceler E-Dergi*, Sayı 10, ss. 53-64.
- Floridi, L. (2018). Soft ethics and the governance of the digital. *Philosophy and Technology Online Journal*, Sayı 31, ss. 1-8.
- Gardner, H. (2008). The five minds for the future. *Chicago Journals*, ss. 17-24.
- Gülener, S. (2012). Dijital hafızadan silinmeyi istemek: Temel bir insan hakkı olarak ‘unutulma hakkı’. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 102, ss. 219-240.
- Himanen, P. (2005). *Hacker Etiği: İş Hayatına Aykırı Bir Yaklaşım*. Çev. Şebnem Kaplan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Işıklı, Ş. ve Küçükvardar, M. (2016). *Bilişim Devrimi: Teknolojinin Felsefi ve Sosyolojik Analizi*, Ankara: Birleşik Yayınları.
- Işıklı, Ş. (2014). Büyük veri, epistemoloji ve etik tartışmalar. *Ajit-e Online Academic Journal Of Information Technology*, 2014 Fall/Güz – Cilt/Vol: 5 - Sayı/Num: 17 DOI: 10.5824/1309-1581.2014.4.006.x http://www.ajit-e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=135
- James, C. vd. (2009). *Young people, ethics, and the new digital media a synthesis from the goodplay project*, London: MIT.
- Kadalkal, Y. (2019). *Ahlak ve Nikomakhos'a Etik*, İstanbul: Sophos Yayıncılık.
- Karagülle, A. E. (2015). *Günümüzde Değişen Mahremiyet Algısının Sosyal Ağlar Bağlamında İncelenmesi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakoç, Y. (2010). Hukuk ve Etik ilişkisi. İstanbul: *İstanbul Barosu Yayınları*.
- Kılıç, Y. (2015). Kant'ın etik görüşünde "değerli eylem" in olanağı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, ss.93-100.
- Luke ve diğerleri (2019). Digital ethics, political economy and the curriculum: This changes everything, *Handbook of Writing, Literacies, and Education in Digital Cultures*: Routledge, United States of America, ss. 251-262.
- Mill, J. S. (2018). *Autobiography*, <http://www.gutenberg.org/ebooks/10378> adresinden 27.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Ramadhan, A. vd. (2011). E-government ethics: A synergy of computer ethics, information ethics and cyber ethics. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications (IJACSA)*, Yıl 2011, Sayı 8, ss. 82-86.
- Ratnapala, S. (2003). *Moral Capital and Commercial*. University Of Queensland Law Research Series.
- IEEE Robotics ve Automation Society, (2020). Technical Committee for Robot Ethics. 05.02.2020 tarihinde <https://www.ieee-ras.org/robot-ethics> adresinden alınmıştır.
- Rousseau, J. J. (1989). *İlimler Ve Sanatlar Hakkında Nutuk*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Ankara: MEB.
- Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Hasan Ali Yücel, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Schnapp, T. ve Presner, J. (2009). *Digital humanities manifesto 2.0*. 06.02.2020 tarihinde http://www.humanitiesblast.com/manifesto/Manifesto_V2.pdf adresinden alınmıştır.
- Toprak, M (2007). Nietzsche'nin decadence düşüncesi, *Felsefelogos Dergisi*, Sayı 33-34 ss. 83-93.
- Türkmenoğlu, T. (2004). *Jean Jacques Rousseau'da özgürlük sorunu*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ünsal, Ç. Z. (2013). Google'ın yeni gizlilik politikası Google Inc. tarafından 1 mart 2012 tarihinde yayımlanan politikasının kişisel verilerin korunması ilkeleri ile uyumluluğu ve Avrupa

Birliği'nin 95/46/EC sayılı veri koruma direktifi açısından değerlendirilmesi, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, ss. 99-124.

Yankın, F. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma hayatı. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, Sayı 2, ss. 1-38. 10.02.2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/43037> adresinden alınmıştır.

Zeadally, S. ve Badra, M. (2015). *Privacy in a Digital Networked World: Technologies, Implications and Solutions*. Switzerland: Springer International Publishing.